

LÉTA TŘICÁTÁ

ARNE NOVÁK

LÉTA TŘICÁTÁ

Čtyři essaye.

1932

NAKLADATEL ADOLF SYNEK V PRAZE

PAMÁTCE KAROLINY SVĚTLÉ

SNY PRABABIČEK.

O čem snily, po čem toužily, čím živily mladou svou obraznost právě před sto lety naše prababičky v tom horším a bouřném dvacetiletí mezi oběma občanskými revolucemi, které bylo tak opojně inaugurováno červencovým převratem pařížským a listopadovým povstáním polským, aby pak po léta svůj uvědomělý měšťanský liberalismus skrývalo před očima špehů, bodáky četnictva a červenou tužkou censorskou?

Mladí mužové, kteří vzývali Mazziniho, citovali Byrona a hltali Ludvíka Börna, prozradili se alespoň v nejdůvěrnějším kroužku, když se sešli v polotemném koutu kavárny, a tam ubezpečivše se nejprve, že nikde nehrozí prozrazení, květnatou mluvou rozprávěli své karbonáfské hovory o vlasti a svobodě, lidovládě a Slovanstvu, spasným větru od východu a svítání na západě: nato mlčeli hluboce vzrušení dlouhou chvíli, pohlíželi si, ubezpečující se vzájemným souhlasem, do očí a na konec si tiskli spiklenci ruce, zatím co jim stydla káva, vyhasínal oheň v dlouhých dýmkách a lojová svíčka v dlouhém svícnu tesklivě před nimi zkomírala.

O čem sní mladé dívky? ptal se tenkrát ironicky snilek a zádumčivý posměváček francouzský, a jak známo, básníkům není právě snadno odpovídati. Zvláště dívky tehdejší, které se neodvážely cítiti svobodnými tvory a z područí svých rodičů spěchaly do poddanství svých mužů a svých tchýní, nebyly příliš ochotny vyzraditi se všetečným tazatelům: mlčely, zardívajíce se a odhodlaly-li se přece pověděti něco o sobě, volily okliky, nápovědi a zámlky, kterým sotva rozuměl i zasvěcený milenec. Stejně bylo i s mladými paními, jež, odevzdavše svá cudná těla a své nedočkavé smysly bez výhrady svým mužům, si přece ponechaly pro sebe své myšlenky, sny a tuchy, ježto věděly,

že právě toto věno není ve spořádané domácnosti příliš vítáno a protože se ze správného instinktu bály, aby nebyly pokofeny, odkládajíce i duchové závoje. A tak snily, toužily, zpřádaly své přeludy výhradně pro sebe, když za mamincina dohledu vařily mýdlo a máčely svíčky, nebo když houpaly kolébku, věduce, že by manžel jimi pohrdl, kdyby za jeho přítomnosti vzaly do rukou knihu, snad dokonce pošetilého a hvězdnatého fantastu Jeana Paula nebo vyvrhela Byrona nebo jeho nohsleda, rozervance Máchu, vesměs to zajímavé novinky pro mladé muže, však naprosto nevhodnou četbu pro útlocitné ženštiny!

Bývaly tu jen zvláštní a zpravidla osudné náhody, že se přece prozradily a často pak toho dodatečně litovaly: přítel otcův, kterému zcela důvěřovaly již od dětských stře-
víčků, uměl se tak důtklivě a spolu moudře dotazovatí, že se před ním pocítily jako před zpovědníkem a zasvětlily ho alespoň do cípku tajemství; bratrův nebo manželův spolužák se sice na oko trochu spokojil s odmítavou odpovědí, ale v lehké a přece trpělivé konverzací duchaplně kroužil kolem nadhozeného námětu, důvtipně se z jednotlivostí dohadoval hlavních věcí, až pak osaměv s mladou dámou, vymámil důmyslně položenou otázkou vše, co mu bylo hodinu zamlčováno. Ale proč jen, proč títo nevolaní a skoro bezděční důvěrníci, přese všecek společenský takt, potom zahrnovali svou chvilkovou partnerku lítostnou účastí, nabízejíce se jí příliš ochotně za ochránce v jejích citových zmatcích a v labyrintech její neurčitě a při tom tak bolestné touhy?

Mladičké paní a dívky v letech 1830 až 1840 se trá-
pily a trudily ovšem zcela jinými věcmi, než jaké zaměstnávaly jejich matky neb i jejich sestry již před deseti lety vyvdané — jak klídnou to hladinu s májovým sluncem v nadhlavníku, se stinným loubím na břehu a se záhony květin na ostrovech prožívaly tyto dámy tak záhy usedlé, o jejichž každém hnutí se mohlo veřejně mluvit! Paní Terezie Palacká tiše vládla v elegantním domě měchu-

rovském a byla uklidňující melodií svému učenému muži po práci i tehdy, kdy nesáhla jemnou rukou virtuosky do strun harfy: nežádala si nic více, než aby manžela činila trvale šťastným a aby své obě děti vychovala do dospělosti, a jsouc churavá a sentimentální zároveň, bála se stále, že jí toho nebesa nedopřejí. U Alžbětinek na Slupí trávila ve ctnostech a modlitbách, raněna mrtvicí, poslední měsíce svého bohubíhého života sestra Maria Antonia od dětinství Ježíšova, shromažďovala kolem sebe mladé muže, předčítala jim ze svých knížek a učila je toužit po mravní dokonalosti a po obětavé křesťanské službě národu. Po celých východních Čechách se šířila pověst paní radní Magdalény Dobromily Rettigové nejprve z Rychnova, později z Lito-myšle, která, stejně jsouc výmluvná ve slově i v písmě, v praktickém pojednání i v okusech básnických, učí ctnostem hospodyně, manželky, vlastenky, jimiž sama tolik nad jiné vyniká.

Ale to všechno bylo již v roce červencové revoluce a listopadového povstání polského pouhou minulostí, k níž se nebylo možno vrátit a pro níž mladá generace ženská měla sice uctivý podív, avšak jen velice vlažné porozumění. Docela jiné ženy dorůstaly také u nás, a místo všech těch českých sester francouzské Lelie a německé Wally stačí si představit mladístvou Barunku Panklovou, která se vrací s tělem vyspělým do panenské krásy a s duší roz-nícenou dobrodružstvími četby i milostných setkání z krátké a vydatné sentimentální výchovy ve Chvalkovicích do rozpadávajícího se ratibořského domova, a která tam, plác za každou zkušenost novou desilusí, přezkoumává, zdali to v životě opravdu vypadá tak, jak přemlouvaly knihy zámecké bibliotéky a jak přisvědčuje krev horce a nedo-čkávě kolotající v nepokojných žilách. Barunka Panklová jest historickou skutečností, jíž nezahaluje anonymita; tisíce bezejmenných souvěkovek a sester, jež si jí vyvolily za mluvčí, tvoří jí pozadí. Starší z nás rozeznávají tak, v pro-jektu mládí, rysy svých babiček, kdežto mladší setkávají

se tu s tvářemi prababiček, o nichž si ani nikdy nepokusili představití, že jednou byly mladé, vášnivé, smutné.

A smutné především. Jejich sny a touhy, často kroužící v matném neurčitu a nevědoucí kam se obrátit, byly řadou pokusů vysvobodit se ze smutku, který tak mdlobně tlačil k zemi. Smí se to říci, v čem vlastně záležel? Ženy nechtěly býtí věcmi, k čemu je společnost od tolika pokolení odsoudila, a pociťovaly smutek věcí pohozených a pošlapaných, které si v pohanění náhle uvědomily, že i ony vyšly z ruky boží; snad proto k nim doléhal zádumčivý verš Lenauův melodií tak zpřízněnou. Mráкотně a v bolesti se probouzely z věčného bytí k vědomí lidské ceny. Cítily, jak i živočich v nich, kterého se dosud neodvážily zjistit, postřehl řetěz, na nějž ho upoutaly zvyk a pohodlí; zachvěly se, když pod pokožkou procitla práva těla, kdežto dotud věděly jen o jeho povinnostech, přijímaných bez rytířské vděčnosti. Byly plny rozpaků, neboť dotud ztotožňovaly cudnost s pokorou a nyní si přiznávaly oprávněnost cudnosti, jež jest sebevědomím. Budou mítí tolik odvahy, aby se snoubenci nebo muži o tom zmínily ve chvíli nejdůvěrnější, či opět budou mlčetí, marně čekajíce, aby on se dovtípil z jejich rozpacitého zdráhání? Není sporu, že právě zde vzniká pohoršení nejsnáze. Neodsoudila honetní společnost francouzská zpronevěřilého abbé Infantina jako pohana za to, že chtěl pocitem svobody posvětití lidské tělo? Neupadla krásná a duchaplná Gutzkowova pochybovačka Wally v obecné opovržení nikoliv proto, že dovedla odhodití život, nýbrž proto, že se odvážila svobodně disponovatí nahým svým tělem jako darem a inspirací pro milence, kterého nemínila nikdy učinití manželem?

Svobodně rozhodovatí o svém těle, o své duši, o svém osudu! Hledatí v sobě zákon a nacházetí v sobě poslední důvod! Nečekatí, až muž, rodina, církev a společnost pokynou ženě, aby šla za jejich rozkazem se zavázanýma očima, pokorně a zajíkávě šeptajíc: »Staniž mi se podle slova tvého!« Vábivé a neodolatelně zaznívají tyto svůd-

nické hlasy jako kdysi úlisné hadovo syčení k Evě; nedají se přehlušit, ať se proti nim uvádějí jakékoliv důvody, namířeny proti prolhanému manželství, mohou na konec ohrozit rodinu vůbec; neohlížejí se na děti a obětují tichý klid kolem krbu, byť chladnoucího, bloudění, jež bude bez konce: berouce muži ženu, již nezasluhuje, odnímají jí zároveň dětem, které bez ní neobstojí. Obě slavené hrdinky rozvodu, který jim samým byl osvobozením, vábí a děsí zároveň; baronka Dudevantová, velká spisovatelka francouzská, hledala po odvážném rozvodu jen dobrodružství; ušlechtilá židovka Jeannetta Wohlová, přítelkyně velkého německého žurnalisty, osvědčila v životě nadání leda k přátelství, nikoliv k lásce . . . zda možno se odvážít následovat jich? Tradice rodu i nedostatek odvahy v krvi přichvátaly na pomoc křesťanské morálce, společenskému zákonu i vžitě konvenci, jež jsou jednoznačně monogamické; ne nadarmo dorůstaly tyto ženy s Goethovým Heřmanem a Dorotou v ruce a naslouchajíce Fideliiu Beethovenovu. Všecky tyto kladné síly se spojily, aby zahnalý pokušení, které rozpřádalo životní možnosti v hodinách samoty nebo ve dnech odcizení, hanbily se za to tak, že se ani neosmělily pohledět snoubenci nebo muži zpřímá do očí a zapřísáhly se, že nic nikdy neprozradí z těchto bezbožných úvah.

Čelily jim samy, naslouchajíce ve vlastním nitru jinému opojnému hlasu, který rovněž zvyšoval cenu ženiny osobnosti, aniž se jakkoliv dotýkal mravních a právních institucí, obecně posvátných. Volal, pobízěl, rozkazoval: Uvědom si závratnou váhu své bytosti tím, že se jí vzdáš pro jiného; zřekni se svého štěstí, jehož všecky možnosti prožiješ právě v té chvíli, pro muže, rodinu, vlast; obětuj se, abys ukázala, že ty, slabá a podceňovaná žena, jsi schopna toho nejvyššího! Mladé ženy si neuvědomovaly, že toto puzení, jakoby vycházející ze svůdnických úst nějakého dobrého démona, temení z podvědomé potřeby ženské bytosti podcenití sebe samu, aby stoupla cena mužova,

potřeby to, kterou vypěstila stoletá konvence. Krása hrdinského gesta, jehož schopnost byla ženám upírána, sama okouzlovala; osobnost rostla u vědomí, že možno se mravně rozvinouti tak, jak si to osobovali jenom muži, a jako módní rekyně byla uctívána žalná Němka Charlotta Stieglitzová, která, chtějíc býti sestrou antické Alkestidy, položila v promyšlené sebevraždě svůj mladý život za slabošského chotě, planého básnířika, doufajíc uvolnit v něm velkým zármutkem konečně schopnosti tvůrčí. A tak mesianismus ženské dobrovolné oběti, do něhož se vtělil etický individualismus osobnostní doby, se jevil konečnou a osvobozující odpovědí na emancipační svody, kterými ohrozil duch saintsimonistické revoluce bezpečnost předbřeznové Evropy, když byl probudil lákavými dotyky v ženině pleti touhu po svobodě.

Pohřbívše v propadajících se hloubkách srdcí pokušení, jimiž prošly, blížily se před sto a před osmdesátí lety mladé ženy k snoubencům a mužům s tázavým očekáváním, kdy konečně požádají jejich velké oběti, aby byli jí sami očištění a obrození. Nemělo býti porozuměno této nevyslovené otázce, neboť mužové i tehdy dávali přednost malým službám životního pohodlí před jakýmkoliv nepohodlným heroismem. Ani veřejné poměry doby předbřeznové, jejichž zákony a útvary žen i nadále zneuznávaly, nedopouštěly, aby snad nabízená oběť byla přinesena celkum opravdu nadosobním — láska a manželství zůstávaly stále ještě jediným zápasístěm ženiných energií. Posléze unaveny čekáním a jindy otupeny poznáním, že největší oběti byly přineseny bez užítku, přestaly mladé ženy snít, toužit, sytít svou obraznost přeludy a počaly se nevědouce o tom a nechtějce tomu, připodobňovati svým matkám.

A po stu letech, kdy dávno vyhasly jejich oči a v hrobech se rozpadl hedváb jejich pleti, zůstaly vnučkám a pravnučkám po nich vyšívané podložky, kvítované přibory na kávu a zčernalé snítky barvínku mezi zažloutlými listy básní Máchových a Lenauových.

Komárkova studentská kavárna ve Starém Ungeltě houstla pod začouzenou nízkou klenbou kouřem, hlukem, mladickým veselím. Ustrašení šosáčkové, zchudlí měšťané neb drobní úředníci, kteří v temném a vlhkém koutě usrkávali stydnoucí kávy, žasli nad překypujícím rozmarem sebevědomé aury akademické. Studenti se navzájem překřikovali, klepali o desky kulatých stolků dlouhými troubeli dýmek, kávovými šálky, někteří i honosnými pečatními prsteny, ba mnozí, kteří neodložili při vstupu do místnosti hole, tloukli jimi na důraz do nemyté a poplvané podlahy a jako by chtěli v koleji protestovatí proti názorům či ústípkům neoblíbeného profesora, dupali páni logikové a fysikové při diskusí, podobné vádě, že na konec nebylo slyšeti svého slova.

Kdo z ulice, ztichlé a zakřiknuté v pozdním soumraku, vstoupil do lokálu, protíral si oči jako z hlubokého sna, který může občas poděsiti i nejspořádanějšího a nejkliďnějšího občana a z něhož přece nemůže býti odpověden: nemohlo býti větší směšice ani vřavy v loupežnickém pelechu, než zde ve stínu velebného chrámu Matky boží, ano, jenom několik kroků od Staroměstské radnice. Ale v tom chaosu, který patrně neměl nejmenší chuti zkrystalovatí se kolem rozumné myšlenky, vládl přece jakýsi řád. Alespoň starý, opeslý a umoloušaný sklepník, který roznášel kávu a vodu, sbíral peníze a prázdné šálky, ustříhoval knot šesti lojových svéc, rozeznával zcela přesně několik skupin mezi svými hosty, s nimiž se znal velmi důvěrně a jimž nejenom ochotně počkal se zaplacením, ale i poskytoval drobné půjčky — v solidní Praze i mládež byla mnohem solidnější, než se zdála nezkušenému přichozímu do tohoto ludlamského brlohu.

Bylo tu několik karbanických skupinek, které mezi sebe výjimečně přípustily i některého filištýna, nebyli-li nadutý a jevil-li ochotu založiti někdy své spoluhráče. Pěstovaly se zde zřídka hazardní hry, ač jen o nevelké částky, a také policie neměla nikdy příčiny zakročiti, jsouc ostatně přesvědčena, že mezi karbaníky bývá nejméně insurgentů a malkontentů, vždyť právě její nejspolehlivější úředníci hrávali v karty s bravurou a nezcela bez zisku. Avšak ke Komárkovům nechodíval žádný z nich, a také před jinou škodnou, jako jsou špiclové, dovedl obezřetný kavárník svůj lokálek ostříhati; vědělť dobře, že třeba býti opatrným tam, kde se shromažďuje studentská mládež. Vždyť sám kdysi, před dávnými lety, horoval velmi nepředloženě pro Bonaparta, než se stal císařem a zetěm apoštolského Jeho Veličenstva.

Zcela výtržnický se chovala studentská družina kolem středního stolu, asi pět neb šest filosofů nebo právníků, se křticemi schválně rozcuchanými a naježenými kníry hajduckými, které byly zřejmou pýchou jejich zelené mladosti; kdo je pozoroval, řekl by dojistá, že každý z nich vyprázdnil na dno několik láhví žernoseckého a ne po koflíku nevinné komárkovské kávy, Co chvíli udeřil některý z nich pěstí o stůl a zavolal bez zřetelné souvislosti polská jména Wysocki, Grochów neb Skrzynecki, a hned se jal jiný z kamarádů tleskat. Od stolu v pozadí, kde seděli patrně starší studenti, ozval se dupáním protest a na polské nadšence pokřikovali jejich odpůrci: »Paskévič! Ostrolenka! Zamošč!« Ba, jakýsi vousatý student se v koutě zvedl a počal recitovati s falešným patosem »Bouře nebouří po širém nebi, hromy nehučí v hustých oblacích, a vojsko ruské táhne k Dunaji.« Zase tleskot, zase dupání, zase výkřiky, a pak najednou významné ztichnutí, do něhož se od polského stolu ozýval dutý hlas vychrtlého souchoťináře, blouznícího o pražském dómě, o hrobce českých králů, o spoutané pravici, o kráse zmužilého skutku. Působilo to jako exaltovaný monolog, ale mluvčí, jemuž ří-

kali Josef Pokorný, se obracel zřejmě k druhovi přes uličku, zamýšlenému a zarytě zamklému.

Jedenadvacetiletý krasavec, bledý a štíhlý od přírody, bledší a štíhlejší v bílém plášti karbonáfském, jakoby soustředěný do tázavého a teskného pohledu tmavomodrých očí pod klenutým čelem, zastřeným černými kadeřemi, snažil se přímo násilně býti sám v tomto davu studentských přátel a stále si od nich odsedal. Bylo to marné, neboť na Karla Hynka Máchu si dělali právo horlivé pro polskou revoluci i nadšenci vlastenecké minulosti, filosofové blouznílkové i nedočkavě ctižádostiví literátoři; neřeje si toho a příliš zaměstnán sám sebou, byl přece středem mladé chasy, která ze svých klementinských škamen v posluchárnách logiky a fysiky chtěla dobytí nejprve literatury a pak nesmrtelnosti.

Právě doráželi naň, ač Mácha vůbec neposlouchal, dva nezadržitelně výmluvní jinoši, snad ještě mladší než byl on, ale jakoby urychleně dospělí předčasnou proslulostí. Bojislav Píchl sám se cítil v komárkovské společnosti jakýmsi legitimním vladařem, neboť mezi tolika literátory byl přes svých osmnáct let již panem redaktorem, a skrze jeho Večerní vyražení vedla pro nejmladší generaci cesta ne-li k nesmrtelnosti, tedy alespoň do Čechoslovana. Nemluvil také o ničem jiném než o svých redaktorských starostech a možnostech, a jak se se stálými nabídkami obracel na Máchu, podobal se spíše obchodnímu jednateli než spisovateli. S druhé strany hučel do Máchy, střídaje hovor s básnickou recitací, Květoslav Lhota, zvaný mezi kolegy Lord; to pro svůj byronismus, jehož byl nejčasnějším hlasatelem a tlumočnickem. Mácha chvílemi naslouchal se zájmem, když Květoslav přednášel v rýmované a barvitě próze svůj překlad Mazepy. Cosi ho přitahovalo, ale zase cosi odpuzovalo; zápasil s pokušením a nechtěl se lacino vzdáti. Mumlal spíše pro sebe, než pro své okolí jména jako Goethe, Faust, Mignon, a nedbaje zaníceného recitátora, pravil polohlasitě: »Ne, ne, ideálů říše, ale svět smysl-

ný; ne básnířství sentimentální, ale naivní poesis, věčně vyznání lásky a věrnosti láskyprázdné zemi.«

Lord, zabraný do výmluvné Byronovy pasáže o Mazepově supajícím a vzpínajícím se oři, Tataru z ukrajinské konírny, poslouchal právě jen sebe sama a ovšem si neuvědomoval, že jest již získán proselyta, který docela zastíní horlivostí samého misionáře. Ale najednou se nahnuli k Máchovi mladí hosté od t. zv. metafysického stolu, kde bylo dotud nejméně hluku a nejvíce tabákového kouře. Tam se diskutovalo polohlasně a opravdu logicky. Školské citáty z explik profesora Lichtenfelsa a z Fichteova Vědosloví se střídaly s úryvky dramát Wernerových i básní Novalisových, a tak převládala tu němčina. Filosof Franěk, který řídil debatu, aniž sám mnoho mluvil, zatrhoval po německu, a proto Mácha, byl-li v ironické náladě, říkával metafysickému stolu u Komárků »Klingsorův hrad« a příteli Fraňkovi Heinrich von Osterdingen. Nyní však byl až ohlušen, když se ti filosofičtí hledači modré květiny z Klingsorova hradu vrhli na něho a zahrnovali ho, kfičice, rytíř přes panoše a panoš přes rytíře, otázkami o poměru světa smyslného a říše ideálů, pozemské krásy a jestoty nadhvězdné, iluse zjevů a touhy myslitelské. V každém z nich se probouzela možnost budoucího profesora a mladá pýcha pedanta, který se může aspoň na chvíli uplatnit, a to jejich výmluvnost činilo až dotěrně doléhavou. Nebyli však bez strhující síly, která bezděky tryskala z toho, že u většiny z nich došlo k útěku do metafysiky jenom proto, že jim poměry úplně odepřely možnost vyžití se aktivitou a veřejným činem.

Mácha jejich nápor nejprve odrážel, bráně se, že není libomudrcem, nýbrž básnířem, a posílaje je na kolokvium k profesoru Lichtenfelsovi. Ale poznav, že se může sice snadno zbavit jejich slov, nikoliv však jejich myšlenek, které byly poslední dobou i myšlenkami jeho, a pochopiv, že to všechno souvisí s tím, co mu běželo hlavou při Lhotově recitaci Mazepy, odhodlal se pověděti několik slov

kamarádům. Sklepník přinesl mu právě nový koflík kávy, kterého Máchu neobjednal a který mu připadl jako potměšilé pohostinství redaktora Večerního vyrazení. Čerstvá lojová svíčka zaplála před ním světle, které činilo jeho tvář bledší. Hrábnuv si do tmavých vlasů svou krásnou úzkou rukou, řekl do náhlého ticha, kam svištělo jenom rázné gesto karbaníků:

»Rozmilé collegium logicum ac physicum, hoši a vlastenci, odběratelé a literátoři veleslavného Jindy a Nyní, teď ruku na srdce: Všichni jsme příliš libomudrci a málo básníři (Lhota a Pichl se pokusili zadupatí a štouchlí na znamení nesouhlasu do sebe lokty), dumáme a nevidíme. Máme myšlenky a zanedbáváme smysly. Tvoříme ze sebe světy a zavíráme oči před přírodou. Jistě není ani dokonalá, ani moudrá, ani láskyhodná (mystik Franěk a pesimista Beneš zakývali horlivě hlavou), ale je. Má velkou výhodu před námi, kteří jsme jenom částečně, dokud neprobudíme svých smyslů (»a své vůle k činu«, ozvalo se od polského stolu). Poslechněte, hoši, mou zkušenost. Je to zkušenost člověka, který posud není básnířem (»Oho! zvolal redaktor Pichl, až se po chlapecku začervenal), ale snad jím jednou bude. Tyhle dny navštívil jsem za jednoho soumraku Vyšehrad (recitátor, který před chvílí deklamoval z Ohlasu Čelakovského, pronesl zvýšeným hlasem velmi pateticky: »Ha, ty naše slunce, Vyšegrade tvrdí!«). Nebyl to ani tento tvrdý Vyšehrad staroslovanský, který si uvědomuje naše myšlenka, ani onen smutný a opuštěný Vyšehrad, jež si stvořil náš cit stesku a touhy — víte, že obojí znám a miluji — ale tentokrát jsem našel Vyšehrad jiný. Vyšehrad mých vlastních smyslů, Tmavofialové zdi, které se houpou na rudé skále, chytající pablesk západu v podobě rusých skvrn. Hluboce modrou oblohu, odraženou v lůně vod. Světly tanec mlh na šedivých lukách. Toto všecko mně přinesly jen a jen mé smysly, které jsem dychtivě otevřel světu, dav myšlenkám, touhám a cítěním výhost. Dovedu-li to napsat, ať jsem opravdu básnířem;

ne-li, nechť mě okovy libomudrctví navždy váží k prázdnotě přemítání, před níž mne pojímá horror vacuī.«

Mácha, jenž poslední věty mluvil více jen pro sebe, pozoroval na konci řeči, že mu nikdo nerozumí. Bylo v kavárně slyšení opět i více než pleskot karet, kapání loje, ospalé kroky číšnickovy. Zábava se zase rozproudila: politisovalo, filosofovalo, literárnilo se. Máchovi se zdálo, že dosáhl toho, co se mu před tím nedařilo: seděl docela sám uprostřed davu. Vylovil z kapsy několik měďáků za kávu a na zpropitné, položil je na stůl a nerozloučiv se s nikým, vyrazil ze zakouřeného lokálu, jímž se jako ostrý plamínek kmitla rudá podšívka jeho bílého pláště karbonánského.

Nevěděl, kam pospíchá: vábila ho opět vyšehradská skála, Vltava v noci, pohled k Hradčanům — zda najde smysly zbystřenými barvy noci, zda to budou barvy tytéž, které jednou ho opojily, zda se mu podaří i v řeči a ve verši odhalit barevné hodnoty a odstíny? Zastavil se před těmito otázkami, jako by na nich viselo jeho bytí a nebytí. Nevěda ani o tom, stál před portálem týnského chrámu.

Věčnost tekla gotickou ulicí, a ve výši se třásly mrazivé hvězdy.

V ROCE GOETHOVĚ.

V pražské mládenecké domácnosti pana »redaktora« Čelakovského bývalo vždy veselo. Stará maminka šukala v čistém chudém pokojíku a kolem vyleštěné plotny, jen jí nohy v červených punčochách a vysokých střevicích pod krátkou venkovskou kanafasovou sukní kmitaly, a byla-li sama, nepřestávala svým čistým, ač již slabým hlasem zpívat, jako by byla ještě děvčetem doma v Horažďovicích. Krácela na drobno zeleninu a notovala si starodávnou pračenskou písničku, milou jí od dívčích let, »Služebná děvčečka, což ta mnoho zkusí,« ale smutné naladění tohoto zpěvného stesku nepotrvalo dlouho. Bylo sotva po skromňoučkém obědě, po němž pan syn nejprve zuřivě pukořoval z dýmky, nešetře ani tabáku ani fidibusů, a pak blahobytně podřímoval, a již spustila maminka nad osušovaným nádobím šelmovskou notu »Šla panenka k zpovídání,« Začala polohlasně, ale ve stupňovaném zanícení, s nímž vyzpěvovala o Honzíčkovi, věrném milovníčkovi, probudila, nechťc, někdy syna, který se však proto nikdy nemrzal, naopak pobožně poslouchal ty bezbožné veršíky a díval se z povzdálečí po očku do mladistvě narůžovělé tváře mamínčiny.

Učený syn si ani neuvědomoval, jak se prostičké matce celou povahou podobá. Z ničeho nic upadal do smutku a to tak černého, že mu nebylo do práce a jeho nejdůvěrnějším přátelům do řeči s ním. Za chvílečku se však dal z čista jasna do zpívání, taktuje si ve vzduchu buclatou rukou a plácáje se při žertovných neb vtípných místech po stehnech, jako by do něho vjel rázem zcela jiný duch. Ustal, pustil se do psaní, úplně do něho zabořen, ledaže sem tam nahlédl do knih rozložených po stole, nebo si vyklepával na desce stolu chod a spád veršů. Náhle se vytrhl ze židle, odstrčil hněvivě loktem bílé papíry s písmen-

kami pečlivě a zdobně nakreslenými, přirazil knihu na stole a jal se dlouhými kroky měřit jízbu, mumlaje cosi pro sebe.

Bůh ví, že ho soužily těžké starosti, toho dobrého a učeného synáčka, z nichž mu nedovedla pomoci ani domluva ani modlitba matčina! Tu se mračil nerůdně, vysunul nervosně okuláry na čelo, vjížděl si co chvíli dlaní do vlasů a klepal dlouhou tryskou zlostně o podlahu. Sem tam zaslechla matka úryvky z jeho nakvašené samomluvy, při níž se posupně pochechtával, jako by se vysmíval sobě samému: »He, he, pan kolegiální asesor v Petrohradě! He, he, pan císařský kustos v Olomouci! He he! Nic z toho nebude, milý brachu, a svobodný pán z Nemanic na Nouzově a Hladově bude pěkně dále pulérovat kázání a čtení pro pány velebníčky!« A po chvíli zase usedal k práci, tíše a oddaně.

Matka, která nerozuměla těmto výbuchům, byla by ráda pochopila, koho syn míní těmi velebníčky a co vlastně proti nim má. Sama vítala s radostí jejich návštěvy v mládeneckém domě synově, vědouc, že na jeho mysl dobře působí. Přijížděl občas klokotský pan farář, až dětské tváře venkovského synka a pohovořil i s matkou po sousedsku a jako pravý krajan jihočeský. Přicházel pravidelně pan arcibiskupský ceremoniář v jemné hedvábné sutáně a s laskavým, trochu povzneseným úsměvem vznešeného kněze, ale nedopouštěl nikdy, aby mu přítelova matka líbala ruce, naopak poklepával jí přátelsky po zádech a říkával jí trochu opovážlivě »požehnaná mezi ženami«, ba, někdy se obrátil k Františkovi a připojoval jaksi šelmovsky a šeptem »jako jiná tesařka«, což se Anně Čelakovské zdálo od kněze přímo rouháním. Jak měl František ty důstojné pány rád a jak jim ve všem důvěřoval!

Ona sama dávala však přede všemi přednost krásnému a štíhlému panu doktoru Chmelenskému s jeho jemnými způsoby a spanilou dobrotou. Nepřišel, aby nepotěšil, neodcházel, aniž zanechal po sobě stopu milosti; zlatý, přímo

andělský pán! A což teprve, vzal-li někdy s sebou svou půvabnou, vznešenou paničku, která se pohybuje a usmívá tak čistě a cudně, jako by právě sestoupila s oltářního obrazu s kůru cherubínů. Syn František vždycky celý zářil, vyslovuje-li pomalu a s důrazem její vznešené jméno Ludovíka, které paní doktorová má jistě po nebožce císařovně. Kdyby tak Pán Bůh dal, aby si František sám takového anděla přivedl jednou do domu! Ale kdež pak! Co poznal tu kupeckou křehotinku ze Strakonice, nemá pro jiné panny již ani oči ani myšlenek; žehnejte mu nebesa, je-li v tom jeho opravdovské štěstí!

V této navečerní chvíli se vracívá syn z káfirny a občas přivádívá s sebou pana doktora Chmelenského. Už by tu mohli býti: časný dubnový večer se naklání, a klenutou jízbičkou se strou stíny. Rázné trhnutí zvoncem; matka již otvírá Františkovi, který se proti zvyku dnes poněkud opozdil. »Maminko, všichni jsme zchudli,« volá syn, zřejmě vzrušen, hned ve vstupu a neobvyklým pohybem klade matce ruce na ramena. »Ale, holečku, jak pak můžeme zchudnout my, kteří nemáme než ty své holé ruce a naději v Pána Boha,« odmítá stařena, myslíc matně na velký státní bankrot před dvaceti lety, jímž byl kdekdo ožebračen. »Maminko, Goethe umřel,« vysvětluje syn. Podle jeho pohnutí soudí matka, že to byl buď nějaký velký vlastenec nebo slavný spisovatel: jméno samo zůstává však pro ni prázdňným zvukem, a podivná zmínka o zchudnutí nepřestává být nejasnou. Pak cosi svítá neurčitě v myslí staré ženy a z jejích dívčích vzpomínek se prodírá dotaz: »Jest to ten pan spisovatel, co ho měl tak ve vážnosti pan císařský rada, u kterého jsem jako výrostek sloužila? Často brával jeho knihy s poličky a sotva počal odtud milostpaní předčítati, rozplakali se oba a padali si jako milenci do náručí, opakující jméno Goethe a ještě jakési jiné.« »Ba právě, maminko, Goethe a Werther, Werther a Goethe, dobře jste uhodla,« s lehoučkým úsměvem odpovídá syn a hladí matku něžně po tváři. Brzy však vzepne hrud' a počne sko-

ro divadelně recitovati: »Každý jinoch milovat tak touží, každá dívka milována být—«

Zvonek vytrhne z deklamace, a doktor Chmelenský vstupuje. zřejmě udýchán a vzrušen. »Ladislave, Goethe jest mrtev, všš to již?« Emfaticky objímá přítele. »Umřel již před deseti dny, Krasoslave, a my se toho v našem pražském Kocourkově teprve dnes dozvídáme. Uši nám zaléhají zprávami, že cholerou uhynuli včera Hypanis nebo Dymas trojský a dnes Thersites řecký, ale při tom přeslechneme že zemřel král; král, pravím, Krasoslave,« volá Čelakovský s chmurným důrazem. Ostatní hovor vedli již v obvyklé poloze: doktor Chmelenský seděl bezvadně a klidně na židli, kdežto Čelakovský se posadil na svůj psací stůl, klátil nepokojně nohama a za chvíli dýmal ze své oblíbené trysky, která mu občas zhasínala.

»Jaká to ztráta pro nás Slovary, velecenný Krasoslave! Byl patriarchou slovanských básnířů a ujcem naší spanilé slovanské poesie prostonárodní, které pomáhal do světa, ať to byl náš neocenitelný Rukopis nebo žalozpěv srbské Hasanagice. Teprve skrze něho jsme poznávali co vzácného roste po našich luzích! Bez něho by byl zůstal náš německý Musejník prázdnou plevou a nedozrálou zunou; bez něho by nikdo nedbal o našeho Kašpara Šternberka i se všemi jeho bylinami a fossíliemi, Ba, co jsem se nazáviděl našincům, jimž Musy dopřály se s ním setkatí a pohovotí, co nebožtíku Dobrovskému, co dvojctíhodnému Kollárovi! A že ani oni neocenili celou milost oné blahotinné chvíle! Abbé, jemuž jednoduché praeteritum nad úsměv Charitek bylo, stěží v Mariánských Lázních si uvědomil, že mluví s největším básnířem světa; a také panu Kollárovi nedůvěřují, že by byl v Jeně zapomněl na pastora a starožitníka, kteří v něm stále poetu ujařmují. Co bychom všedky my dva asi byli s Goethem ve Vinařích prohodili, kdyby nám ta milost byla dána. Vid, Krasoslave!«

»Myslím, Ladislave, že bychom byli buď dojetím mlčeli nebo plakali, jako onen básníř rakouský. Jak by neoněměli

synové lidští při hodokvase Olympanu? A přece ti povím, že uctívám v Goethovi více člověka než Olympana. Povýšil lidství až k samé božskosti, rozdmýchav silným dechem plamen promethejský, a čtu-li v jeho básních, často mně připadají slova Písma: »Málo menším andělů člověka jsi učinil.« Právě že jeho lidé jsou menší andělů, dělá mně je drahými: let myšlenky a touhy neunesse jich do oblak, protože mají smyslovou jestotu, a citové teplo jich ochrání, aby neztuhli v ozáblivé vznešenosti metafysiky. Po Herderovi, avšak čistě po básnířsku, dal nám nejvyšší předobrazení lidskosti a za to mu budiž věčná sláva! »Dobře dř, předrahý Krasoslave, že po básnířsku. Jáť míním, že ani přírodozkumec ani filosof ani státovědec se v něm básnířsky rovnati nemohou, a ponecháme-li panu Purkyňovi Goetha s jeho naukou o barvách i panu hraběti z Hvězdy Goetha s jeho kůroznačstvím, dosti nám zůstane! Plakati s Werthrem, bouřiti s Goetzem, létati s Faustem prostorami všehomfra, není maličkostí, a my oba toho od jinošství požíli s dostatek. Já však v nadnou pohodu Heřmana a Doroxy, poklidnou a jasnou moudrost balad, vyprošťující se z temnot zevnitřních, bohorovnou a čistou velebu Ifigenie výše kladu a v ní nejen pokoj, nýbrž i zmilostnění ducha nacházím. Tuť jsem se k vyššímu člověčenství, tuť k pravému básnířství vychoval, a proto díky mé nemohou ustati. Nesoudím jinak, než že tato rozvážnost se zrodila ze zásnub ducha vpravdě antického s vděkem básnictví národního, a proto bych Goetha i nad Řeky, o Římanech ani nemluvic, položil.«

»Tak, Ladislave, též já činím. Ani Homér ani Platon nedovedou mně pověděti o přírodě tolik, jako zbožštělý Vinařan. Oni jenom cípek odhrnuli z jejího neobsáhlého šatu, před ohnivými zraky tohoto všecka roucha padají, až příroda jakoby nahá žena s veškerými kvetoucími v nadami před námi řadra i luno odhaluje—«

»Fave lingua, pěvče panenský,« praví František Ladislav Krasoslavu s šibalským úsměvem a prstem hroze. »Přilíš

daleko jsme se dostali. Ale což na tom! Goethovou smrtí buď se starý věk končí nebo spíše nový začíná. A my, drahý příteli, pospolu s Goethem žili na jedné zemi, stejný dýchali vzduch, do týchž pohlíželi souhvězdí. Vzpomenu-li, že Goethovým a Napoleonovým byl jsem vrstevníkem a že jejich dvaadvacátý březen i pátý květen byly též dny mého života, ničeho nelituji ze slot, které mně přinesl osud i mé povolání básnické, i když se střízlíček v letu orlu rovnati nemůže.«

A tu bylo opět na doktoru Chmelenském, aby se usmál a žertovně prstem pozahrozil s parodistickou recitací dvou veršů: »Vám synům milým na usmíření, a vrahům našim na pokoření.«

Čelakovský porozuměl rázem citátu ze své Velké panychidy. »Nemohu ovšem Bonaparta velebiti jako milovník a dlužník Rusů, ač i se stanovíště slovanského, to jest polského neb illyrského, leccos na jeho pochvalu pověděti možno. Ale velký byl jako Alexander neb Caesar, a neviděti toho, toť jako slepu býti. Stejně si nebudeme zastíratí, že Teutoní se v tom mohou rovnati Řekům, že mají v Herdrovi svého Platona a v Goethovi svého Homéra. Kdežto my Slované doposud—«

A tu vyskočil doktor Chmelenský ze židle, aby po svém dopověděl větu přítelovu: »svého Goetha nemáme, ale bude-li vůle Páně jednou, budeme mítí. A na to si dnes, drahý Ladislave, připijeme sklenicí žernoseckého. Běžel bych sám hned pro láhvi. kdybych se lépe vyznal u kupců a vinařů v sousedství. Snad paní matinka jako matka básnířova ráda nám dojde pro vína, aby se s námi napila na příštího Goetha slovanského!«

Když zapadly dveře za stařenkou, která pod šátkem a ve vysokých stěvících úplně zachovávala podobu venkovanky z pracheňského kraje, všimli si přátelé teprve, že sedí v husté tmě, a že se v okně kmitá jasná zářivá večernice.

ROMÁNEK KOŇSKÉHO TRHU.

Děje staropražských povídek a románů Karolíny Světlé jsou rovnoměrně rozloženy po čtvrtích, jimž obchodnictvo a řemeslnictvo v dobách předbřeznových vtiskovalo svůj ráz, a kde od osvícenecké periody josefinské až do soumraku reakce připravoval měšťanský stav své konečné vítězství nad panstvím šlechty, úřednictva a kleru. Jenom zcela vyjímečně šel se do těchto rodinných kronik a milostných příběhů aristokratické paláce se svou patetickou vznešeností barokní a se svou těžkou rodovou pýchou, jsouce pro každou buržoasi nedostižným cílem společenské ctižádosti. Epizodicky, ve svátečních chvílích zasahují starobylé chrámy do citového života i do zevních osudů měšťanských Staropražanů, kteří s ostychem a zároveň s důvěrou hledají své rádce a pomocníky mezi kněžstvem světským a řádovým, aniž přece spisovatelka uvádí své čtenáře přímo mezi duchovenstvo a mezi klášterníky, jejichž řády a řady za vlády josefinismu značně prořídily. Ale sám kupecký a živnostenský svět Starého a Nového města, který Karolína Světlá poznala a básničky vylíčila v jeho starousedlých hnízdištích kolem Velkého rynku a mezi Koňským a Dobyčím trhem a do jehož spletilých osudů dávala ráda hučeti a šplouchati Vltavě, potud nespoutané nábřežími, šuměti starým stromům v zahradách a ve dvorech mezi domy, zpívati malebně tesaným kašnám — tento svět není ani jednodušší ani pevný.

Básnička, cele proniknutá ideami revolučního roku 1848 a vyznávající i mimo okruh politické zásady liberální a demokratické, zpodobila pražské staroměšťanstvo již v rozkladu, neb alespoň v přerodu. Ještě »vládne světem Mamon i Autorita přísně a neúprosně«, ještě se »absolutismus v rodinách rovná úplně absolutismu veřejnému«, ale již již přibývá znaků, že se tento ancien régime hroutí,

a že mohutné a přísně střežené hradby pražské nedovedly zdržeti přívalu revolučních myšlenek a požadavků, doléhajícího ze západu. Osvícenecký rozum vzdělaný několika odvážnými učiteli, vniká i do měšťanských rodin a otřásá protireformační autoritou kněžských vůdců i mravními zásadami, od nich vštípenými otcům a matkám. Romantická citovost, spojená s revolučním individualismem, dochází živého ohlasu u mladých mužů ba, i u dívek, takže mladší pokolení zdůrazňuje v bolestném vzdoru své právo sebeurčení, nehledíc ani na tradici domu ani na prospěch rodu, ani na rodinnou vůli, dotud zcela absolutistickou. Posílení demokratickou vlnou, patrnou v celé západní Evropě, derou se do výlučného pražského patriciátu nejen příchozí z venkova, ale i synové chudého řemeslnictva a pomocnictva, osvědčující zdravou výbojnost a svěží praktický smysl, dobývají lásku měšťanských dcer, aby na konec v dílnách a v krámech, pisárnách i rodinných domech zaujali místa, úzkostlivě vyhrazovaná potomkům zámožných pražských usedlíků. A s novými zásadami i s krví mladých tříd vniká do poněmčené Prahy, barokní a biedermeierské, také české uvědomění národní, jež se dosti dlouho omezovalo na vrstvy učenecké a literární a v pražské buržoasii budilo nejen nedůvěru; revoluční rok 1848 znamená první patrnější vítězství vlasteneckého ducha v Praze, jak ostatně Karolina Světlá sama zažila na sobě i na své rodině.

Její staropražské romány a povídky jsou větším dílem historiemi těchto otřesů, které však nekončívají vždycky plným vítězstvím revolučních proudů. Nejednou si marně rozbíjejí mladiství nositelé společenského vývoje a mravního pokroku odvážné hlavy o nepovolná skaliska utkvělých tradic, leckdy hynou čestná a pravdivá srdce, která poznání nových hodnot probudilo z lhostejné tuposti, dřívě, než se směla rozvíti v živném světle mladého dne; i když princip neodvratně vítězí, jeho individuální zosobnitelé berou podle tragiky dějinného procesu za své. A v tom záleží právě nadosobní dosah staropražských skladeb Ka-

roliny Světlé, jejich význam historický, daleko přesahující pouhou romantickou psychologií erotických osudů, která se na pohled tlačí úplně do popředí — za milostnými tragediemi synů a dcer staré Prahy se rýsuje vývojové drama města samého a jeho úlohy sociálně morální. V tom se Karolině Světlé nemohl z jejich vrstevníků rovnati žádný, ani genrový realista Povídek malostranských ani sentimentální romantik se společenskou problematikou, jakým byl tvůrce románu *Z malého světa*.

Náladová básnička, která v Karolině Světlé velmi zhusta zastínila dušezkumnou analytičku citových krisí individuálních i hromadných přerodů mravních, dovedla zpravidla obestřít své romaneskní děje kouzlem každé čtvrti pražské vlastním; znala kde který kout co nejsrostitěji až do nejskrytějších podrobnosti reálních, rozuměla jeho zvláštnímu ovzduší a vládla tak sugestivním lyrismem, že uměla čtenáři sdělit atmosféru, kolem budov, dvorů, městišť, dávno již zmizelých z obzoru a z paměti. Tak se do rodinných tragedií První Češky mračí černé štíty a šklebí hluboké průjezdy obchodních domů na Velkém rynku; Zvonečková královna tone v hustém přítmi poloopuštěného Dobytčího trhu se zříceninami kaple Božího těla; Vltava provází stříbrnou melodii příběhy položené k jejímu pobřeží před Karlovým mostem v části románu *Na úsvitě* a v nedoceněné povídce *Na košátkách*; vzduch staroměstských ulic s rodinnými domy a nízce klenutými krámky valí se ze Škapulíře, *Dcery otce svého*, *Mladé paní Zapletalové* a několika drobných črt s náměty z r. 1848; ocítáme-li se pak v *Dramatě zbořeného domu*, neb v *Bludičce na obvodu Nového města*, cítíme přímo, že jsme vykročili ze srdce staré Prahy, a že nás vítá venkov, volený Pražany k letním pobytům; ani letohrádky uprostřed vinic a zahrad daleko za hradbami neušly pozornosti básničky, stále vynalézavě ve volbě jevišť pro dramata srdce a vůle.

Pražský obrázek o Černém Petříčkovi, jehož teple intimní drobnomalbu vložila na vrcholku tvůrčí síly právě

čtyřicetiletá spisovatelka mezi divokou patetiku tragických a sentimentálních skladeb, Poslední paní Hlohovská, a Zvoňková královna, má uprostřed staropražských děl Karoliny Světlé místo zvláštní. Již humor, opalující mezi úsměvem a slzami, který stále doprovází přednes této práce, plně vděku i rozmaru, ukazuje k autorčině uvědomělé a skutečně v čin proměněné snaze odosobnit se co nejvíce, zmizeti v krajní předmětnosti za osobami a ději, vykouzlití kus svéprávného, dávno zapadlého světa, kam nedoléhá nic, opravdu pranic z vlastních zápasů tvůrkyně.

Groteskní, silně tragikomická postava mudráckého trpaslíka, která románku dala netoliko název, ale i pevný střed, působí jako vtělení pochmurného a na první pohled těžko pochopitelného genia loci Koňského trhu, jehož kultu celá práce je zasvěcena. Osamělé, nepořádné a chmurné prostranství novoměstské v blízkosti rozvalených bašt, které se posud ani nestojí býti náměstím, připomíná ještě v dvacátých a třicátých letech svými spáleništi nedávné obléhání válečné; z rumu a trosek rostou jen pomalu měšťanské domy, pivovary a zájezdné hospody, kdežto dřevěné stánky kramářské a zděné budky pečenářské od Pendlovy sochy svatého Václava až dolu k Můstku projevují pravou tvářnost čtvrti spíše chudobné než měšťanské. Jest to končina v sobě uzavřená, tvářící se cize i k blízkému svému okolí, nad níž se tmí věž kostela svatojindříšského a kam proudí dech venkova šlechtickými zahradami za Panskou ulicí, plnými vůně keřů i zpěvu slavičích. Nikdo, ani Al. Jirásek v Temnu, ani J. J. Stankovský ve Vlastencích z Boudy, nepostihl do té míry svébytnost dolního Václavského náměstí, jako právě Karolina Světlá, která se ve svém líčení omezila na život jedné třídy, dodávající vlastního rázu tomuto polopustému zákoutí uprostřed Prahy.

Daleko ke skutečné buržoasii, usazené tu v několika pivovarech a nákladnických domech, mají tyto kramáři i pečenáři, i když zbohatlí; ale ctižádost zasednouti rovnoprávně mezi měšťanské starousedlíky, posedá jako ústřední vášeň

tyto prosté lidi, kteří sami vyšli z proletariátu a sloužice jemu, získali jmění, ne-li bohatsví. Nadutá kramářka - tandlířka postoupila již o stupeň výše na společenském žebříku staré Prahy, tak přísně kastovní: vdala dcery do měšťanských rodin, vychovala z nejmladšího syna úředníka, hledá pro něj nevěstu buď velice bohatou neb urozenou . . . Dolní Koňský trh vzhlíží k této samolibé hrdopyšné pod zlatým čepcem, jako k pravé »regentce«. Panímaminka »odberánka«, která kdysi v budkách pro chudinu ryby na modro vařila, ale pak se až na hostinec dostala, byla arivistkou jiného druhu: sama zůstávajíc ve stycích i mravech věrná lidem svého původu, toužila pro svou jedinou dceru po společenském vzestupu a nepřestávajíc mysliti v duchu Koňského trhu, nedovedla si dceřino vyšvihnutí představití lépe než vdáním do rodiny »regentčiny«.

V tom se jí zcela podobal pitvorný genius loci Václavského náměstí, knoflíkář Černý Petříček, téměř přikovaný k svému dřevěnému krámku a k službě svým lidovým zákazníkům: sám pro sebe nevzhledný, huhňavý a směšný trpaslík nepřál si opustiti svůj stav a rod, ale pro mladšího bratra Františka vysnil a připravil dráhu kněžskou, která nemanželského syna pečenářky z Václavského náměstí a ruského kozáka má dovésti až k vysokým hodnostem duchovním. Takto se typisující románek Koňského trhu rozrůstá záměrně v psychologii staropražského arivismu, usilujícího o přestup z nižší sociální třídy do vrstvy vyšší a bezděky porušujícího tradičně ustálenou formaci buržoasie. Demokratické smýšlení Karoliny Světlé jistě přálo tomuto vzestupu a jistě neuznávalo tuhých společenských přehrad, jež se mu stavěly v cestu — a přece celý příběh Černého Petříčka zosnován jest tak, že se na konec tyto arivistické snahy ztroskotají. Čím to?

Společenský arivismus z Koňského trhu jest pojat zároveň jako osobivé úsilí sebevědomého rozumu zasáhnouti rozhodně do kola osudu, zcela bez ohledu na to, zda tím budou dotčena práva srdce a touha po osobním štěstí —

tu se přesvědčená vyznavačka Rousseauova ovšem nemůže nepostavití proti rozumu, i když rozum jest mimoděk ve službě tendencí demokratických.

A ztělesněním této tragikomedie arivismu a zároveň tragikomedie samolibého rozumáctví jest ústřední postava románu — Černý Petříček. Jsme velmi bezpečně zpraveni o tom, která básnička nalezla originální figurku ošklivého a důmyslného důvěrníka pražských učedníků a služek, a co jí na jejím životním modelu nejvíce upoutalo. Vypočítávajíjc v Upomínkách látky z lidových pověstí pražských, které přešla z vypravování pana Josefa, otceva duchovního vychovatele a vůdce, zmiňuje se vedle látky Poslední paní Hlohovské a Zvonečkové královny také o populárním Černém Petříčkovi z Koňského trhu, a tu jej charakterisuje jako »jeden z posledních exemplářů národních filosofů v Praze, ježto svoje mudráctví čerpali z vlastní bodré, vtípné myslí a nikoliv z denních listů«. Postavy takových lidových mudrců a mudráků, ať z Prahy, ať z Ještěda, požívaly vždy básniččiných sympatií a dostávalo se jim od Karoliny Světlé zpravidla za pravdu proti oficiálním nositelům světské a školské moudrosti. I Černý Petříček je kreslen se zalíbením, a rozmarné příklady, jimiž se dovozuje jeho pronikavý vtíp v drobných starostech a nesnázích všedního života, obklopují příznivou září mužika bystrého ducha, obětavého srdce a nesobecké dobroty, ať ve své domnělé neomylnosti, nemírně samolibého.

Avšak tento lidový filosof, který podle vlastního mínění na každého vychytral a vyzrál, podlehl svým rozumem a svou prozíravostí právě ve věci, jež jemu i jeho okolí byla nejdůležitější, jsouc předmětem společenského arivismu Koňského trhu. Černému Petříčkovi se před samým uskutečněním ztroskotat dvojnásobný plán, jednak aby se stal jeho bratr František knězem, jednak aby se Stázička »od beránka« vdala za syna »regentčina«: na mudráka všech mudráků vychytraly a vyzrály »dvě pouhé děti, které považoval co do vtípu a povahy nejnepatrnější osůbky na

celé zeměkouli. Černý Petříček si zahrál s oběma svými příznivkyněmi, s paní regentkou i s paní hospodskou, na tradiční rodinnou autoritu, která bytosti jí svěřené pokládá za pouhé věci a tudíž si dovoluje s nimi mechanicky nakládat, nepopřávajíc jim ani práva žítí podle svého srdce ani rozhodovat o svém osudu: jako ochotný a vše-
tečný nástroj předběžnové rodinné autority jest Černý Petříček básnířkou, k této otázce neoblomně důslednou, souzen a odsouzen, takže se navždy rozkolísá ve víře v sebe sama i v přesvědčení o všemoudrosti ducha všehomíra. Zde tkví tragický prvek osudu Petříčkova.

Příběh muzikantské lásky Františkovy k Stázičce, romantický útěk milenců do světa, jejich úplné ztroskotání životní, toť vesměs prvky, jimiž se Karolína Světlá zároveň připíná k starší tradici českého romantismu a zároveň vyjadřuje svůj nejvlastnější názor životní. Jak dlouho vede bezpečná cesta k srdci dívčímu, jak milenka z měšťanského blahobytu za potulným umělcem prchá do ciziny a bídy, jak pravda umění, třeba hladového, jest živým protestem proti mravním předsudkům sytého a samolibého měšťanstva, to vše jsou známé motivy tylovské. Karolína Světlá dala Františkově dobrodružství zajímavý výklad psychologický, zesilující ještě romantismus příběhu: v jeho žilách zpívá krev kozáckého otce, který v krátkém a neodpovědném opojení zplodil s prostou pražskou pečenářkou nadané a neobyčejné dítě roztoužené po dálce a dobrodružství. Motiv pobytu ruských vojáků a důstojníků v Praze za válek napoleonských, který nezůstal beze vlivu ani na vývoj slovanské vzájemnosti u nás, se v díle Karoliny Světlé opakuje a tvoří v pozdní skladbě Škapulřů zvláště důležitý útěk dějový; zde přispěl k prohloubení psychologickému.

Spojila-li spisovatelka vypočítavý a rozumující arivismus kramářek a hostinských z Koňského trhu i jejich pomocníka Petříčka nerozlučně s pochmurným ovzduším jejich čtvrti, položila vyvrcholení milostného rozhodnutí

Stáziččina a Františkova, které znamená vítězství citu a přírody, do volného vzduchu, v němž kvete a zpívá jarní sláva Božího těla v Břevnově. Málokdy se básnické pero vzepíalo k tak plesnému lyrismu, zvýšenému ještě tím, že s půvabnou ironií se tu stále konfrontuje praktická prosaičnost paní mamínky »od beránka« a skřivánčí vzlet její dcery. Ale ani zde nezůstává u Karoliny Světlé intimní dušmalba milostného dění bez hlubší perspektivy. Stáziččino procitnutí láskou z nečinné lhostejnosti, z otupělé letargie, z trpného mechanismu k energii, ke smyslu pro život k vědomí a radosti vlastního já, psychologický to motiv, opakující se u Karoliny Světlé stále ve variacích vždy nových, jest spolu kritikou i odsouzením ženství předbřeznového v pražské společnosti měšťanské, jemuž ženina osobnost byla jen věcí, její vůle nicotou, její štěstí obětí přinášenu samozřejmě Mamonu a Autoritě.

Oba zanícení nositelé víry v cenu všemocné lásky a zároveň opovržení k mrtvé autoritě, František a Stázička, hynou, ale i tuto princip jimi vyznávaný vítězí, a oba jeho odpůrci, naivní panímamínka od „beránka“ i přemoudřelý Černý Petříček musí, ač neradi, uznati, jak se nejen přepočítali, ale i mylili. Jejich tragikomedie, doprovázená tragedií jejich obou „dětí“, nekončí se disharmonickým akordem, nýbrž výkřikem naděje ve vzestup a vítězství oněch revolučních a romantických hodnot, kterým nejen malý svět dolního Koňského trhu, ale i celá patricijská Praha předbřeznová tak usilovně a tak marně stavěla překážky.

Černý Petříček Karoliny Světlé není tedy pouhým příběhem romantické lásky v propracovaném rámci staropražském a v osvětlení teskného humoru. Jest mnohem více: básnickou kapitolou z mravních a společenských dějin městské duše pražské.

OBSAH:

SNY PRABABÍČEK	1
1831	11
V ROCE GOETHOVÉ	17
ROMÁNEK KOŇSKÉHO TRHU	23

ARNE NOVÁK: LÉTA TRICÁTÁ vyšlo jako sedmnáctý svazek knihovny OMNIA za redakce V. Řezáče. Vytiskli Neuber, Pour a spol. v Praze I., pro nakladatele A. Synka v Praze VII. Mimo obyčejné vydání vyšlo 100 číslovaných výtisků na ručním papíře, vázaných v kůži.

